

UDK 929 Brčić, A. T. "1848/1863"
 929 Filipović, I. "1848/1863"
 Stručni članak
 Primljeno: 30. travnja 1998.

Izabrana pisma Andrije Torkvata Brlića Ivanu Filipoviću 1848.-1863. godine

TOMISLAV MARKUS

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor objavljuje osam pisama hrvatskog političara Andrije Torkvata Brlića učitelju Ivanu Filipoviću iz razdoblja 1848.-1863. godine. U njima su sadržani neki značajni podaci za povijest hrvatskoga političkog pokreta 1848. godine, ali i osnova Brlićevih shvaćanja o revoluciji u Podunavlju, odnosa prema banu Jelačiću, njemačkom nacionalizmu i katoličanstvu u vrijeme reakcije pedesetih godina XIX. stoljeća te shvaćanja hrvatsko-srpskih odnosa nakon 1860. godine.

Korespondencija predstavlja značajan povijesni izvor, kako za određene društvene pokrete i događaje, tako i za shvaćanja i razmišljanja određenih pojedinaca ili interesnih grupa, posebno ako se, iz oportunističkih ili nekih drugih razloga, ne žele javno iznositi. Ovdje objavljen dio korespondencije između Andrije Torkvata Brlića i Ivana Filipovića¹ pripada po svojem sadržaju pretežno drugoj vrsti korespondencije. On, istina, sadrži značajan opis audijencije, koju je poslanstvo Sabora Hrvatske imalo pred kraljem u lipnju 1848.

¹ Andrija Torkvat Brlić (Brod na Savi, 1826.-1868.) - bogoslov u Beču 1843.-1846., tajnik bana Josipa Jelačića u ljeto i jesen 1848; od prosinca 1848. do ožujka 1849. njegov poslanik u Francuskoj; suradnik u pariškim listovima *Journal des Débats* i *Tribune des Peuples*, te u zagrebačkom listu *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* pod pseudonimom Kazimir B. Zbog opozicijskog pisanja bečka mu je vlada uskratila novčanu pomoć i morao se vratiti u Habsburšku monarhiju, gdje se, u proljeće 1849., distancirao od Jelačića i počeo se približavati mađarskoj revolucionarnoj borbi, ali bez konkretne političke aktivnosti u tom smjeru. Nakon revolucije boravio je u zemljama zapadne i srednje Europe, bio je tajnik Matice ilirske 1850.-1851., vlastelinski provizor dakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1851, od 1857. odvjetnik u Brodu, zastupnik Vojne granice u Saboru Hrvatske 1861. godine. Ivan Filipović (Velika Kopaonica, 1823. - Zagreb, 1895.) - učitelj u Vinkovcima, Novoj Gradiški, Požeži i Zagrebu. Osuđen je 1852. s Mirkom Bogovićem na šest mjeseci tamnice zbog domoljubne pjesme u časopisu *Neven*. Zalagao se za laicizaciju hrvatskog školstva i njegovo odvajanje od Katoličke crkve. Doprinio je donošenju prvoga školskog zakona u Hrvatskoj 1874., kojim je značajno smanjen utjecaj Crkve na osnovno školstvo i poboljšan materijalni i društveni položaj učitelja.

godine, ali ona je poznata i iz drugih suvremenih izvora. Pisma su mnogo značajnija kao svjedočanstvo određenih stajališta A. T. Brlića i njegovih razmišljanja o mogućnostima revolucije i pokreta slavenskih naroda u revoluciji 1848.-1849. godine, zatim odnosu prema banu Jelačiću, Nijemcima i potrebama "domorodne politike" u Hrvatskoj nakon sloma revolucije. Posebno je značajno posljednje pismo, koje govori o Brličevom shvaćanju hrvatsko-srpskih odnosa nakon obnove ustavnosti 1860. godine, posebno u vezi njegovog prihvaćanja teze Vuka Karadžića o identičnosti Srba i štokavaca i, na temelju toga, pobijanje hrvatskog državnog prava. Pisma br. 1. i 2. jedina su nađena iz razdoblja od ožujka 1848. do početka 1850. godine. Više od 3/4 pisama odnose se na razdoblje 1851.-1859. i ona su ovdje izostavljena jer ne sadrže podatke od većeg istraživačkog značaja. Sva pisma Brlića Filipoviću prije 1860. pisana su latinicom, dok je većina pisama nakon te godine pisana ćirilicom, i to modernom, a ne slaveno-srpskom varijantom. Od ovdje uvrštenih pisama ćirilicom su pisana pisma br. 5. i 6. Izostavljeni su opširniji dijelovi pojedinih pisama, koji sadrže privatne podatke iz imovinskih ili obiteljskih odnosa Brlića i Filipovića, danas nevažne za historičare. Pisma se nalaze u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Zbirci starih i rijetkih knjiga i zbirci rukopisa, Korespondenciji Ivana Filipovića, R 3399 b. Poštivan je izvorni tekst. Originalno podcrtani tekst ovdje je istaknut kurzivom.

I.

1848., lipanj 23, Beč

Brlić javlja o djelovanju hrvatskog saborskog poslanstva u Innsbrucku i smatra da je hrvatsko-mađarski rat neizbježan.

Ljubezni Priatelju!

Da imam kad pisao bi mlogo i drugo: al jer imam 30-og 3-i Rigoroz, nemam kad pisat mlogo, nu za dokaz oviuh thesah: I. Da je Car rob, nepаметan, i čela Dynastia duševno propala, jer je u robstvu Magjarah i Nëmacah; II. Da nan za oslobodjenje naše osim boja drugog puta nema, - navesti ću Ti facta u Inspruku s' našima poslanicih, banom i Patriarhom² se sbivša, kako mi ih je Bunjevac³, domorodac, kazivao. Bili su svetačno primljeni poslanici naši. Bilo ih je 16 koji su išli Caru pod vodjenjem Bana, koji je govorio i prošnje pisane pridao. Kaže mi Bunjevac uprav na audiencii bivši, da je Ban kralju tako govorio lëpo i srdačno, da su oni plakali. - Car (na kojeg strani stojaše popečitelj⁴ magjarski Eszterházy, kano k' kojem mi pripadamo) držaše od ovog (Eszt.)

² Srpski metropolit i predvodnik srpskog poslanstva u Innsbrucku Josif Rajačić, izvikan za patrijarha na srpskoj narodnoj skupštini u Sremskim Karlovcima u svibnju 1848., gdje je izražena i želja za političkim povezivanjem Vojvodine i Hrvatske.

³ Josip Bunjevac, političar i kasnije bankski povjerenik u Rijeci.

⁴ Popečitelj - ministar; popečiteljstvo - vlada.

već u napréd napisani odgovor na nepoznani mu još govor banov i kad Ban izgovori pročita kralj ovako: "Ja sam već proglasio, da je sabor u Zagrebu nezakonit, i zato Vas nesmatram kao representante naroda. U ostalom je odredjen Nadvojvoda Ivan da Vas s' Magjarima pomiri."⁵ Ovo je factum i tumačite si Bratjo Gradiška, sami ovaj čin: Pitajte se što je Car? Tko je Eszterházy? Šta će on ond? Tko je odgovorio, kad znate da Car šuplja glava! Kako se mi indí od propasti možemo spasit?

Od otud su išli poslanici naši, na čelu im ban, k' nadvojvodi Franji i Žofí⁶. Ovi su plakali - gorko cvilili i rekli "da su okolnosti sada takove da čověk drugčie mislit a drugčie govorit mora." To su rěči Nadvojvode naslědnika. Tu očito veli se, drugim rěčma, da su oni prisiljeni lagat, i spustit se na magjarstvo! Što k' tomu velite? jel moguće brez⁷ rata? I pamтите dobro ovo što se sad govori. Drugi dan pozva isti nadvojvoda Franjo bana na dogovor u 1 sat po po'dne. Ban se opravi i šědat će u kola: al eto Ti dvorskog čověka izvěstjujućeg bana, da je odredjeno, da bude i Eszterházy kod dogovora poleg. Ban na to side s' kolah, svuče se, i ode u jelnicu med druge poslanike, koji se čuđie brzom povratku. U 3 sata dodje one dvorski sluga, pitat što je to da Nadvojvoda 2 sata na bana čekat mora. Ovaj odgovori, da "kad se nemože s' Nadvojvodom više brez Popečitelja magj. govorit, to on nema što da přěd ovim s' Franjom besědi." Tad ode drugi dan Bunjevac i Stauduar⁸ te su ovd za bit s' nadvojvodom Ivanom. a ban s' Patriarchom još jedan dan tamo ostade. - Nije ban znao, nit su ikom směli ond kazat, da suspendiran već!⁹

Srbska deputacia dobro primljena kao i naša bi: al ništ nedobi, neg bi odputjena na mgajrski Ministerij. Samo da je živ i zdrav Ban i Patriarh iz Inspruka! Sad nema pomoći druge, neg rata. Dobro da su Srbliji se već kod Karlovacah okrvavili.¹⁰

Ivan će danas amo doć. Molim Vas Bratjo, da u njegov nikakova ufanja¹¹ nepolažete. Ovo je samo politika da mi rat nezačnemo, dok se Magjari neorganiziraju. Nedajmo se varat. Nam brez boja nema života, nama su se zakleli Němci i Magjari. Zato na oružje čim prie! Offensiv!

⁵ O tijeku audijencije i djelovanju hrvatskog poslanstva u Innsbrucku raspravlja Jaroslav ŠIDAK, *O tobožnjaj detronizaciji Habsburgovaca u Hrvatskom saboru 1848., Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.-49., Zagreb 1979., 119-120, ali ne koristi podatke iz ovog Brlićevog pisma Filipoviću.*

⁶ Tj. Sofiji, majci budućeg vladara Franza Josepha I.

⁷ Brez - bez.

⁸ Franjo Stauduar, urednik zagrebačkog lista *Agramer Zeitung*.

⁹ Još 10. lipnja 1848. kralj je svrgnuo Jelačića s banske časti dok se ne opravda zbog neposlušnosti prema mađarskoj vladi i pojedinim kraljevim naložima. Odluka, s proglasima stanovništvu hrvatskog Provincijala i Vojne granice o tome, proglašena je 19/20. lipnja 1848., dakle upravo u vrijeme boravka hrvatskog poslanstva u Innsbrucku.

¹⁰ Zapovjednik Slavonske vojne granice general Hrabowsky bombardirao je 12. lipnja 1848. Sremske Karlove, središte srpskog pokreta i bezuspješno ga pokušao osvojiti.

¹¹ Ufanje - nada.

Pisao sam Ti, dragi Brate Ivo 19-og o. m.¹² Dobil Ti moje pismo? Imatel čvrstog vodju? Uzmite kojeg officira domorodna a pametna. Nevidio srětna sina, tko ga sad neda!!

S' Bogom

Tvoj iskreno Te ljubeći ATB
U Beču 23/6 848.

2.

1848., srpanj 1, Beč

Brlić ponavlja uvjerenje o neizbježnosti hrvatsko-mađarskog rata i javlja o novostima iz Beča.

Dragi Jovo!

U Tvom milom listu od 27 Svibnja, na kog si odgovor već dobio, buduć Ti 19 i 23-og Lipnja pisah, zahtěvaš, da Ti svake nedělje pišem ma po deset rěčih. - Evo dakle ja pišem, premda nema zbilja više neg 10 rěčih, koje su nove.

Govoriš o pretvorenju Monarkie u slavjansku! - Što Ti more misliš. Čitaš li Ti kad listove, što sam Ti jih pisao u Ožujku i Travnju. Nevidišli tamo načelo: "1 Narod budi jedna država!" - Kako ti otale¹³ o Manarkie u slavjansku pretvorenju govoriš. - Ona se mora po onom načelu, koje je silnie neg sva historička prava i svi bajoneti regulaški, raspast. A na Dunavu će se izvesti velika Idea Svatoplukova: slavjansko carstvo na Dunavu, sědalo slobode, trgovine, obrtnosti, cvětanja, čudorednosti. Zato Budim i Pešta nesmjěju bit magjarski ni němski. Sveslavjanska država nije danas više Chimera. Udes Austrie rěšit će se na Jugu po boju Slavjanstva s' Magjarima. Trěba da se pobijemo. Tko nadvlada diktirat će Caru i ostalim zemljama iz Budapešte. Bože daj da nadvladamo. Tad lěpe nam budućnosti! čvrsta nam temelja slave i srěće naše! Savez s' Ruskim Narodom i sloboda ovog nisu tad više Chimere! Ako mi u Budimu i Pešti s' mudrim diplomatom na čelu diktirali budemo, tad su Česi slobodni, Galicia rěšena burokracie, i tim sěme Poljskoj posějano, Slovenia u istinu pretvorena, Turčin u kratko prič [?] itd. - Zato vidiš od kolike je važnosti rat i pobjěda s' Magjarima, kojih sadašnje gospodarstvo nad Carom, slavu po Němačkoj mi mahom u pobjědi naslědimo i buduć smo silni neg oni održat možemo. Zato samo rat s' Magjarima! Proklet Ban, ako ga nezačne, ako Srbliji, koji su ovo uvidli, ako oni budu sami se borit morali, ako se dade od Jovana Nadvojvode prevarit. Ovo je Němcoman - naravni priatelj Magjarha. On je otišao u Peštu, pa će odonud čujem u Zagreb. Al nevidim kako bi se mogli mi pomirit, brez da se sve opozove, što je izašlo od kralja i Magj. Popečiteljstva prot nam i Banu i našim kraljevinam satisfakcia neda! Nadvojvoda i Ugarski

¹² To se pismo ne nalazi u Filipovićevoj korespondenciji.

¹³ Otale - dakle.

Ministerij odstupit mora. To mi zahtjevamo. - Ban i mi se ovom Ministerstvu podvrć moramo. To Magjari ištu! - Tko bi tu posrēdstvovao? Tko bi nas dobar mogao natentat, da mir držimo, kad nam je spas i velika budućnost u ratu, kog ćemo s' Magjarima lahko i srētno dokončat.

Zato obraduj koliko možeš tamo ljude za boj. - Ond su galički *seljaci*, koji su Deputirci za *konstituirenden* Landtag u Beču. Oni vele: "Mi to hoćemo što Car ište." Vala će jih raztērat Bečki liberalci! Na sabor konstituirajući moraju sami politici izobraženi doć, a ne paori. To je burokracija učinila. - ovd sve liberalnim, nēmačkim duhom diše, koji nam pako više hasni neg škodi. Ima kumpaniah u kojim je polovica Čehah i Poljakah u narodnoj gardi.

S' Bogom. Tvoj itd. Juče sam imao 3-i Rigoroz

U Beču 1 Srpnja 1848.

P.S. Mi moramo iz razlogah u listu slēdećih bit veći priatelji idee peštanskog neg bečkog (koje nikad ino neg nēmačko nemože bit) Popečiteljstva.

3.

1850., ožujak 2, Beč

Brlić smatra da ne treba uskraćivati popularnost banu Jelačiću i javlja o sudjelovanju u radu hrvatskog poslanstva u Beču za naknadu bivšim vlastelinima.

Dragi Priatelju!

Bana su prevarili Nēmci, a ban je nas. Uzrok prevare od strane Nēmcah biaše njiova nepoštenost, uzrok što ban nas prevari jest njegova nevēština. Gorji je svakako značaj nepoštena nego nevēšta čovēka, koji u toliko ukora zaslužuje, ukoliko se je unosio u velike stvari. Ako svēt u Gradiški nezna nepoštenca od nevēšta, al ipak u srdcu našeg čovēka razlikovat, to je velika škoda. I buduć da ovaj germanomanski ministerium ništa više neželi nego da slavjanstvo¹⁴ - doduše bezuspēšno, al ipak - braneći ban izgubi sav popularitet, to mi ogorčenost proti njem podtičući proti našem elementu radimo. - Ja nisam priatelj ni osobe ni djelovanja banova, al videći poslē njeg Nēmca na čelu naroda, videći da se on ipak tezma za nas, što *nijedan* u našem položaju sadanjem nebi za nas učinio, držeći kao prvu potrebu solidaritet nēki narodni, u kom trēba se držat s' osobama u historii naroda važnu rolu igrajućima kao na pr. što Francuzi se s' tyranskim Napulionom držaše, i nepustit da takve osobe uplivom stranjskim kao ovdē uplivom nēmačkog popečiteljstva, padnu, videći da je ban samo *prisiljeno* orudje nēkih svojih dēlah - nemogu na ino nego želit od srdca, da svaki domorodac narodnoj stranki ma bila od kog roda i stališa razliku med popečiteljstvom i banom raztolmači proti onom žari, a ovog *kao*

¹⁴ Izgleda da je Brlić, prilikom pisanja, ispustio dio rečenice, jer, ovako formulirana, nema smisla.

Slavjana ex principio nationalitatis drži. Mloga se nebi sgodila, da Bana nije bilo. Dobra su i zla, koja se dogodiše. *Narodnost* je postala kroz Bana i česke poslanike na saboru austriskom sveta i od svih narodah uznana i poštovana idea. Evo malo prie Palacky,¹⁵ koji je ovd, biaše kod mene. On veli da je to dobro. - Zlo je što mēsto političke slobode ugnjetavanje dočekasmo. Ele prva je narodna, pak onda politička, pak onda socialna sloboda. Narodnost naša *još trēba da nam bude prvo*, jer je nēmački živalj odveć strašan i neće mu moć ništa tako vrat slomit kod nas, kao naša narodnost, koja trēba da se uvuče u jezik kao duša u kosti. Zato *Jezič, Jezič, Jezič* narodni nad sve, vrhu sve i svuda. Pa makar Mikoević magarac i Bog zna što bio nek samo svejednako radi, da se narodni jezik zna, govori, piše, uči i mi smo spašeni. Naš *Schlagwort*, ako smiemo Palackom, Riegeru, Strossmayeru, Mažuraniću, Gučetiću i inim dokazane domoljubnosti ljudma vėrovat i ako nēšto poznanja stvari i okolnostih imamom mora da bude: *Narodnost* slavo-ilirska iliti *jugoslavenska i narodni jezik*. Ove dvē stvari nek se uzvisuju svud i svud *nad sve* intolerantno obožavaju. Intolerancia svuda nek proti Nēmštini bude. In hoc signo vinces.¹⁶ - U politiku je najbolje za sad se i neprtit. Doći će i tomu sat.

[...]

Lavoslav Župan je zatvoren, dakle glede onog dēlca, o kom mi pišeš da si ga Županu poslao, nema ništa za sada: a ni ja neimadah vrēmena pročitat ga. U ostalom Župan Ti je vrlo spor i zločest Verleger, a Gaj još gorji. On je i nepošten i nevaljal, omržen od svih. - Strpi se i tu. Jug će izać kad novi zakon o štampi u Hrvatskoj izadje. Možebit za 3-4 nedēlje.¹⁷

Deputacia, koje sam ja član, imala je juče kod bana sēdnicu. Valjda će bit nēšto iz posla naknade! Plan je takav, da je za puk i vlastelstvo - osobito za čelovitost domovine - dobro. Al kako će ga vlada osakatit, to ćemo tek viditi.

Nezadovoljstvo s' vladom u čeloj austrijskoj državi vlada. To nam je garancia, da ovako ostat nemože. Palackog su htēli u rešt zatvorit, da je dalje o foederaciji pisao.

Za granicu će bit na papiru extra sabor. Vele, da su interessi granice različni od interessah provinciala. Ban govori o resoluciah na članke našeg sabora od 848, od sazvanja novog sabora po razpuštenju ovog, o skoroj organizaciji domovine i svom povratku po dobivenom novcu od naknade. Medjutim Bog zna, hoćel išta dobit, i hoćel se ikad vratit. Ja ostajem ovd mēsec danah circiter.

¹⁵ František Palacký, češki političar i historičar, jedan od najistaknutijih pobornika koncepcije austroslavizma 1848.-1849.

¹⁶ Detaljnije shvaćanje o odnosu prema Nijemcima i njemačkom nacionalizmu Brlić je izložio u raspravi "Nijemština i Slavjanstvo" (objavljeno u *Gradi za povijest književnosti Hrvatske* 16, Zagreb 1948., 235-246). U njemu ističe da u Hrvatskoj treba svuda suzbijati upotrebu njemačkog jezika i općenito njemačke kulture, razvijati slavensku solidarnost i ukazivati na neiskorjenjivu mržnju između Nijemaca i Slavena.

¹⁷ Odnosi se na politički list opozicijskog pravca *Slavenski Jug*, koji je zabranjen u ve-ljači 1850. Umjesto njega počele su u travnju 1850. izlaziti *Jugoslavenske novine*.

Ostaj mi s' Bogom i pozdravi sve od

Tvog A. T. Brlića

U Beču 2. Ožujka 850.

4.

1850., [svibanj 9] Kolonj

Brić ponavlja želju da se očuva popularnost bana Jelačića i upozorava na neprijateljstvo prema Slavenima u njemačkim zemljama i javnosti.

Dragi moj Joša!

Tvoj mili list od 12 Travnja, kog si mi u Zagreb pisao primio sam u Krakovu, i evo Ti iz Kolonje s' brćegovah nćmaćkog otca Rena (ima pćsma gđć ga zovu "Vater Rhein") odgovaram. I opet ćelim da Banu nipošto popularitet ne pada. On je srdcem i dušom Slavjan: a nama sada *narodnost* ide nad sve; on rado govori, on uvek dopisuje naški, a nama ide nad sve *jezik*; on nije Reacioner al nije ni diplomat, ele to je dobro po nas, u koliko znamo da je poštena srdca. - Da mi po njem i u njem ono dostigli nismo što godine 1848 u ovo vrćme godine mišljasmo krivnja je naša i njegova, rekao bi krivnja je sudbine: a hoćemo! time što mu popularitet uzkratjujemo našoj *narodnosti*, prvom nam, i opet velim, potrebitom ćivlju budućnosti politićko-socialne, štogod koristit? - Ne doista ne, što više on gubi to više se Beć raduje, kome je Ban trn u oku. - Ući dan i noć, pridikuj bez pristanka, da je razlika med vladom il popećiteljstvom i banom *razlika*, koju mi svi u Beću bivši našim oćim vidismo, razlika oposicionalna.

[...]

Nek ljudi govore o meni što jim volja i o mom stališu. Ja neznam zašto se tko brini u koji ću ja stališ stupit. Ja ma u koji red i stališ, ma u koju službu i dućnost stupio uvek ću zato unj stupit jer korist domovine, jer spasenje narodnosti to zahtćva. ovo su bili i nagoni onda kad sam obukao reverendu i poslć kad sam ju svukao. Nisu se moja naćela nego okolnosti su se promćnile, poleg kojih ista naćela drugće radit zapovćdaju, nikad u protivnoj, nepriateljnoj, nego samo u raznoj slici.

[...]

Ćalostno je oficirovanje po granici! Što se sympatie za Magjare tiće, nek slobodne u granici budu, al nek jednim korakom ide sa samosvćšču i ljubavju svoje narodnosti! Kapralj, koji je obljubio knjićevnost našu i jezik, nek slobodno ima sympatie k' Magjaru. Tako će s' jedne strane narodnost se ućvrstjivat, a s' druge mrzost proti Nćmcima uzdržat, koja nas s' Magjarima veće. Nastojte i gledajte svi domorodci ljubav k' svom jeziku u granici pobudjivat i knjigah kupovanje što više razprostranjivat. - To glavni posao nek bude sad. Cetera adjicientur vobis! - Brez tog škodi sympatiziranje s' Magjarom.

Ja evo po Njemačkoj još putujem. Nekoje putositnice sam sestri pisao, koja će Ti jih poizpripovjedat. Što čovjek više hoda po ovoj Njemačkoj, to više uči njemački značaj i u privatnom životu mrzit, a upotřebljivat ono što imadu dobra osobito u zavedenjima za učitelje, za sirote, za slēpe, za dēcu i t. d. Ja sam pošao nuz duž Njemačku: od Vratislave do Kolonja evo i našao sam u svim klassama, *osobito* pako prostiim iliti demokratičkim veliku mrzost proti nama. Vozio sam se na mēstih u III klassi železnice jedino da se o tom obsvēdočim i vidih, da Redaktori, da gradjani, da kellneri, da svi koji novine štiju il čuju govorit što u novinama stoji, na nas mrze, jer sve novine jednoglasno nas Slavjane, izim Poljakah, za barbare, za raju, za Blutknechte drže. *Nema u cēloj Njemačkoj nijednih novinah, što bi nas branile!* - To je važno. Sastat će se dva ognjena zmaja, kao Musa i kraljevič Marko!

S' Bogom

Tvoj Brat i Priatelj Andrija
U Kolonji na Spasovo 1850.

5.

1853., svibanj 2, Đakovo

Brlić iznosi mišljenje o djelovanju Ivana Mažuranića, razvitku školstva i o značaju katoličanstva za nacionalni razvitak Hrvatske.

Ljubezni pobratime Ivo!

[...]¹⁸

Glede Mažuranića se neslažem sa domorodci.¹⁹ Ja ga držim za politikera, koji vragu svjeću pali: pa kad bude što kani dostigao. onda će tim čvršće za narodnost stojat. Jest istina teško u srce čovjeka zavirit, al nije moguće da Ivan Mažuranić iz obsvjedočenja služi tudjem proti svom. Tout se fait par politique.²⁰ Taka su vremena. Oprostite mu i nemrzite ga [...]

Glede školah si mi najugodnije novine pisao, jer u školah stoji spas! A za škole treba knjigah. Dakle doisto, hvala i odavle Thunu,²¹ da je on za knjige školske se pobrinuo. Ako bude sbog pravednosti, koju naprama Slovinstvu pokazuje krenut: neće mu biti žao, jer će čistu sviest iz minister-hotela poniet. A to mu je dosti.

Što se tiče tvog umstvovanja o oslobodjenju uma izpod tutorstva crkve: to je mlatenje prazne slame. Niemci su o tom oslobodjenju mlogo radili u theorii, al praxis drugo pokazuje. Katoličtvo ne samo da neprostira glupost i tminu, nego širi razumnost i svjetlost. Što su se u njem porodile zloporabe, to

¹⁸ Dijelovi su pisma oštećeni, a tekst se nije mogao rekonstruirati prema smislu.

¹⁹ Poznati političar i književnik Ivan Mažuranić postao je 1850. zamjenik generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju, a 1854. državni nadodvjetnik.

²⁰ Fran.: To je sve politika.

²¹ Leo Thun, ministar bogoštovlja i nastave u austrijskoj vladi.

je zlamenje nesavršenosti čovječanske. A što je od nje prosto i slobodno? Il zar nije načelo katoličtva Bog istine, pravde i [...] Bog ljubavi svoje i svog bližnjeg? [...] [Nema?] fajde tumarat po švabskoj philo[sophii?] [...] Katoličko Bogoslovje u sebi sadržaje sustav najkonsequentnieg Theisma i pozitivnost onu, koja je tim nuždna, čim sam iz izkustva i doticaja s narodom znam, da bez autoriteta ništa nemožeš prostaku usadit. Osim tog je katolički moral uzvišen i takov, da kad bi se od naših izobraženikah držao: nebi bilo toliko kurvišah, zloglasnikah, zlobnikah, lažah, varalichah, bezznačajnikah i t. d. - Al ovaj moral jim ženira, pa i sbog njega odbacuju vjeru. - Ugledajmo se u schismatike²² naše. Oni su puni obožavanja svoje crkve. A znaj, da će jim od onog časa moralna snaga počet padat, kad crkvu svoju budu prezirat počeli, kao što kod nas pada, jer mi mjesto popravka mahnah bacamo vjeru. Wir schütten das Kind mit dem Bade aus.²³ - Ele to su zbiljne stvari. O tom šuti [...] Ja ti iskreno govorim: a Ti za se zadrž. [...]

Tvoj iskreni Andria

[...] Djak. 2/5 853.

6.

1860., [prosinac 24] Brod

Brlić iznosi mišljenje o radu Banske konferencije i biskupa Strossmayera i smatra da se ne treba vjerovati niti Nijemcima, niti Mađarima.

Dragi Ivo!

Aferim²⁴ Ti na listu od 3/12 t. g. U njem ima gradiva za državno-odvjetničku pritužnicu protivna naše Aristokracije. Ele ja za sada u kratko onoga velmoža, i to opet u službenim narodnim novinam odpremiš. Mislim, da će izaći poslije svetaca. Zato pako nijesam hotio u toj struci mnogo pisati; jer nebi koristno, a još neznamo, kuda će se oluja iz prvince [?] okrenuti.

Ako ću Ti istinu reći: meni je sad već dozlogrdilo sve djelovanje našega naroda, i ta konferencija²⁵ izmetla se u pravu ludoriju. Najvažnije pitanje, t. j. krajinu posve nedotaknuto ostalo, to bo je car želio! Ta hrde, zar nevide, da ono što car želi ostaviti, da mi moramo želiti, da se dirne. Kukavice!

Strossmayer je iskreni domorodac, ali ima načela svoja, koja u svakomu stadijumu razvitka našega nisu valjana. On je strašno protivna Mađaru, ali nevjerojatno ni on Švabi, samo misli, da bi on bio kadar kod Cara i Rehberga²⁶ isposlovati, da se austrijsko jugoslavenstvo cijelo u jedno političko tijelo sjedini. U tomu se jako vara. A to on misli, jer s jedne strane upliv svoj precijenjuje; s

²² Pravoslavci.

²³ Njem. (fig.): Prevršili smo mjeru.

²⁴ Aferim - zahvaljujem.

²⁵ Odnosi se na Bansku konferenciju, koja je zasjedala u Zagrebu od 26. studenog 1860. do 16. siječnja 1861.

²⁶ Johann Rechberg, austrijski ministar vanjskih poslova i predsjednik vlade.

druge strane nije nikada politik bio, pa ga slatke riječi dvora i Rehberga zavode! - Ele mene i Stojanovića²⁷ je pozvao na konferenciju, i ja prekosutra idem tamo. Temelj smo prije 8 dana ovdje osnovali: *Nevjеровати* ni Švabi ni Mađaru; a vidjeti što naš interes traži. - On je predložen za vrhovnoga župana u Osijeku: no izrekom je izrekao, da neće tu čast primiti, ako Granica i Dalmacija nedodu u Sabor. Dapače, ako se uzdrži Hrvatska i Slavonija sa 7 varmeđah,²⁸ obećao mi je, da će se na čelo opozicije proti Vladi staviti. Ele Bože daj, da Švabo i Mađar udare na se, da mi možemo izvesti našu osnovu! - Ovo je Štrossmayer: a Šokčević²⁹ je čovjek od inštrukcije, kaku dobije odozgo, onakav je. Dakle po tome se orijentiraj, i znaj, da još nije čas došao abandonirati biskupa. - Politika je znanje po okolnostima ono razvijati, što je nama probitačno, dakle ona je znanost relativna, i tko hoće biti politik mora uza sve što nikada cilj svoj s očiju nepušta prilagoditi riječi svoje okolnostima do granice poštenja. Gdje se ove prekorače. tu se mora u opoziciju stupiti! [...]

Tvoj vijerni Andrija

U Brodu na Badnjak 1860.

7.

1862., ožujak 30, Brod

Brlić upozorava na gubitak Strossmayerovog utjecaja kod Hrvatske dvorske kancelarije.

Ljubezni Ivane!

Primio sam tvoj list od 12. t. m. i začudio se tvojoj želji, da odeš iz Požege, u kojoj si toliko dobra dosada tvorio, a još više tvomu namišljaju mjesto djelatnosti Tvoje u Varaždin prenijeti.

Akoprem sam Ti kao prijatelj dužan odprto³⁰ očitovati, da ni jedno ni drugo neodobravam: ipak sam pripravan za Tebe učiniti, što moja slaba priporuka učiniti može. - Po biskupu Štrossmajeru se ipak nenadaj ništa dosegnuti. On je samo bio lojtra, preko koje se je Mažuranić do vladine visine popeo, pa sada štogod Strossmajer predlaže i kod kancelarije ište: to nedobije. Mažuranić i Šmerling³¹ su naime davno bili dobri kumovi; a Strossmajer je politički protivnik Šmerlingov, jer je federalista.

Po Štrossmajeru se ničem nenadaj, nego će biti ini put, kojim ću za te žalostnim srcem raditi. Moja supruga odzdravlja Tebi i Tvojoj, a grli i ljubi Te

Tvoj Andrija

U Brodu 30/3 862

²⁷ Učitelj Mijat Stojanović.

²⁸ Varmeđa - županija.

²⁹ Josip Šokčević, hrvatski ban 1860.-1867.

³⁰ Odprto - otvoreno.

³¹ Predsjednik austrijske vlade Anton Schmerling.

8.

1863., ožujak 15, Brod

Brlić izražava mišljenje o hrvatsko-srpskim sporovima i smatra da se Hrvati ne mogu pozivati na državna prava u Austriji.

Dragi brate Ivo!

[...]

Nazori pako Tvoji o srpsko-hrvatskoj pravdi³² tako su plitki, da sam se, pročitav Tvoj list, sam pitao, dali si Ti to pisao doisto? - Veliš, *da su državna prava Hrvatah u trojednoj kraljevini jedini zakoniti* i pravni temelj, na kom se zakonito boriti može. Koliko riečih, toliko neistinah. - *Hrvati* nemaju nikakvih državnih pravah! - Trojedna kraljevina, koja se u zakonih ugarskih, dekretih kraljevah, pragm. sankciji i svuda zove: Regna Croatia, Slavonia et Dalmatia (ili Dalm. Cr. et Slav.) imade pravah državnih - na papiru; ali Hrvati (Croatia, natio croatica) nema nigdje državnog prava, kao što ni Magjari u Ugarskoj. Hrvati se povedoše za Magjarima i Magjarorszagom, pa nemajući nikaka temelja - najedanput kao Deus ex machina³³ prisvojiše sebi prava papirna trojedne kraljevine, kanda ta prava isto nemaju Srbi rimske i grčke crkve u trojednoj kraljevini! - Stanovnici trojedne kraljevine nisu sami Hrvati, a ipak svi - isti Niemci, Magjari, Rusini, Klemente - imaju državna prava trojedne kraljevine. Poznato je, da pravi Regnum Croatiae danas stenje pod Turskom i Granicom, a da Zagreb jedino jer je u ugovorih i zakonih *Slavonie* grad ima svoja ta histor. prava.

Ele Vi tjerajući lisicu iztjerujete vuka, jer na naravno pravo narodnosti i slobode sasvim zaboravljate, iz same revnosti za historiu ne Hrvatah nego trojedne višeplemene kraljevine. Srbi trojedne kraljevine nenapadaju temelj iliti državna prava trojedne kraljevine, nego nedadu, da ta prava Hrvati monopoliziraju. Ili zar Slavonija, i u njoj Srbi, - manja prava imadu nego Hrvatska i u njoj Srbi? A tko radi izmedj Srbah o tome, da trojedne izgubi autonomiju? - Ugrijani mozak Jakićev,³⁴ Račkijev³⁵ et Comp. to radi, a ne Srbi! - Ti dakle nepravedno koriš i Vidov dan³⁶ i Dnevnik³⁷; ali Pozor³⁸ je bogunrzak, koji je o tom pitanju hrvatomanski počeo pisati. - Dakle *Hrvatska* nije za Jugoslavene u Austriji ništa pozitivnija nego Slavonija, i koliko ova one, toliko ona ove se mora držat. I to je kleveta, zloba, nenavist i intriga hrvatomansko-zagrebska, da se kaže, da će se Slavonija od Hrvatske odkinuti. Sriem je vojvodina, pa je-

---

³² Pravda - pamica, spor.

³³ Bog iz stroja, tj. odjednom, iznenada.

³⁴ Ante Jakić, hrvatski tiskar i izdavač.

³⁵ Franjo Rački, hrvatski publicist, političar i prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjестnosti.

³⁶ Beogradski list *Vidov dan*.

³⁷ Novosadski list *Srbski dnevnik*.

³⁸ Zagrebački list *Pozor*.

li se odkinuo? - Jest - al samo u mašti Miškatovića,³⁹ Perkovca⁴⁰ i sličnih nepolitikah.

Znaš Ti, moj Jovo, što se hoće? - Hoće se Hrvatomanija da pokori, hoće se kormilo vikačem zagrebskim da iztepe iz ruke: a neće se od pravah ničijih ništa da otima! Ele Slavonac,⁴¹ što mi je žao, počeo je bit uprav Hrvatom u svom 7. broju. Na čast mu: to je zaboraviti svoju zadaću i neznati kud ide. - Meni bi Hrvati sasvim druge garancije morali dati za svoj Lebensfähigkeit, prije neg bih ja srbsko ime na milost i nemilost Jakičevu, Kvaterniku, Kukuljeviću,⁴² Perkovcu et similibus žrtvovao. - Možeš ovaj list i drugim čitat.

Pozdravi od mene i od moje na Tebe i Tvoje

Tvoj Andrija
U Brodu 15/3 863

ZAKLJUČAK

Autor objavljuje osam pisama hrvatskog političara i publicista Andrije Torkvata Brlića učitelju Ivanu Filipoviću iz razdoblja 1848.-1863. godine. U njima su sadržani neki značajni podaci za povijest hrvatskog političkog pokreta 1848. godine, ali i osnova Brlićevih shvaćanja o revoluciji 1848. u Podunavlju, i odnosu prema banu Jelačiću, njemačkom nacionalizmu i katoličanstvu u vrijeme reakcije pedesetih godina XIX. stoljeća. Pisma iz šezdesetih godina značajna su za Brlićevo shvaćanje hrvatske politike u vrijeme zasjedanja Banske konferencije krajem 1860., te za hrvatsko-srpske odnose i njegovo prihvaćanje Karadžičeve teze o identičnosti Srba i štokavaca.

S U M M A R Y

CHOSEN LETTERS OF ANDRIJA TORKVAT BRLIĆ TO IVAN FILIPOVIĆ 1848-1863

The author publishes eight letters of the Croatian politician and publicist Andrija Torkvat Brlić to his teacher Ivan Filipović from the period 1848-1863. They contain some important information about the history of Croatian political movement in 1848 and the basis of Brlić's understanding of the revolution in 1848 in the Danube region, the relationship towards ban Jelačić, German nationalism and Catholicism in the period of reaction in the 50-s of the XIX century. Letters from the 60-s are important for how Brlić understands Croatian politics at the time of the session of the Ban conference at the end of 1860 and for Croatian-Serbian relationships and their acceptance of the Karadžić thesis of common identity of the Serbs and the "štokavian" dialect community.

³⁹ Josip Miškatović, publicist, tada suradnik, a kasnije dugogodišnji urednik *Obzora*.

⁴⁰ Ivan Perkovac, tada urednik *Pozora*.

⁴¹ Požeški list *Slavonac*.

⁴² Ivan Kukuljević, hrvatski književnik i političar.